

Makale Gönderim Tarihi: 13.10.2021 Makale Kabul Tarihi: 23.11.2021

Çeviri Makalesi

Meseletü'l-uluuv ve'n-nüzûl fi'l-hadîs

Müellif: İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî *

Tercüme: Selahattin Yıldırım *

Öz

Tercümesini yaptığımız *Meseletü'l-uluuv ve'n-nüzûl fi'l-hadîs* adlı risale İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî (ö. 507/1113) tarafından âlî ve nâzil isnâd konusunda kaleme alınmıştır. Müellif eserin başında hadis ve hadis ehlinin faziletine dair bazı rivayetlere yer vermiş, daha sonra hadis ilminde âlî ve nâzil isnâd konusuna geçmiştir. Muhaddislerin âlî isnâdı övdüklerini, nâzili yerdiklerini, âlî isnâdın beş derecesi olduğunu belirtmiş ve bunları örnekler vererek açıklamıştır. Âlî isnâdın derecelerini açıklarken arada tâbiînin ve hadis imamların tabakalarına da değinmiştir. Araştırmamıza göre âlî isnâdın bu beşli taksimi ilk olarak İbnü'l-Kayserânî tarafından yapılmıştır. Daha sonra İbnü's-Salâh ve diğer bazı hadis usulü yazarları birtakım değişikliklerle onu takip etmiştir. Risale, Salâhuddin Makbûl Ahmed adlı araştırmacı tarafından 1981 yılında Şam Dârü'l-kütübî'z-zâhiriyye'de 4515 numara ile kayıtlı bulunan yazma nüsha esas alınarak tahkik edilmiş ve Mektebetu İbn Teymiyye tarafından Kuveyt'te yayımlanmıştır. Ayrıca Ahmed Ferid el-Mezîdî tarafından da tahkik edilmiş ve Beyrut'ta Darü'l-kütübî'l-ilmiyye tarafından 2004 tarihinde yayımlanmıştır. Bizler risalenin Salâhuddin Makbûl tarafından tahkik edilen nüshasını esas alarak tercüme ettik. Konunun anlaşılması için dipnotlarda bazı açıklamalarda bulduk ve köşeli parantez içinde birtakım başlıklar eklemiş olduk.

Anahtar Kelimeler: Hadis, İsnâd, Âlî, Nâzil, Tabaka.

Atıf: Yıldırım, Selahattin. "Meseletü'l-uluuv ve'n-nüzûl fi'l-hadîs". Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 26:2 (2021): 395-413.

* İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî b. Ahmed b. Ebü'l-Hasen Ebü'l-Fadl el-Makdisî 448/1056 yılında Kudüs'te dünyaya gelmiştir. Dedelerinin memleketi olan Filistin'in sahil şehri Kayserân'a nisbetle İbnü'l-Kayserânî adıyla şöhret bulmuştur. Kırtan fazla ilim merkezini gezmiş, birçok hadis âlimiyle bir araya gelmiş ve onlardan hadis rivâyet etme fırsatı bulmuştur. Elde ettiği ilmi müktesebatı 84 eserde bir araya getirmiştir. İbnü'l-Kayserânî 507/1113 yılında altmış yaşında Bağdat'ta vefat etmiştir. Geniş bilgi için bk. Selahattin Yıldırım, *İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî* (ö. 507/1113) ve *Hadisçiliği* (Yüksek Lisans Tezi, Selçuk, 2011), 18-29.

* Dr. Öğretim Üyesi, İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, email: selahattin.yildirim@inonu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3104-0251>.

Abstract

The translated epistle titled *Meseletü'l-uluuv ve'n-nüzûl fi'l-hadith* was written by İbnü'l-Kayserânî al-Makdisî (d. 507/1113) on the subject of âli and nazil isnâd. At the beginning of the work, the author gave place to some narrations about hadith and the virtues of the people of hadith. Later on, he moved on to the subject of "ali and nazil isnad" in the science of hadith. He stated that the muhaddis praised the âli isnâd, denounced the nâzil isnâd, that there were five degrees of the âli isnâd, and explained them by giving examples. While explaining the degrees of âli isnâd, he also mentioned the tabaqah of the tabiîn and hadith imams. According to our research, this fivefold division of the âli isnâd was first made by İbnü'l-Kayserânî. Later, Ibn al-Salah and some other hadith writers followed him with some changes. The epistle was verified by a researcher named Salâhuddin Makbûl Ahmed on the basis of the manuscript copy registered with the number 4515 in Damascus Dârü'l-kütübî'z-zahiriyye in 1981 and was published by Mektebetu İbn Taymiyye in Kuwait and was also verified by Ahmed Ferid al-Mezidi and published in 2004 by Darü'l-kütübî'l-ilmîyye in Beirut. This translation is based on the copy verified by Salâhuddin Makbûl. Further explanations on the subject were made in the footnotes and some titles were added in square brackets.

Key Words: Hadith, Isnad, Ali, Nâzil, Tabaqa.

[Semâ Kaydı]¹

Tüm bu cüzü (risale), bana² kıraat yoluyla, müsnid³, şeyh ve hafız Ebû Bekr b. Abdurrahman b. Mansûr b. Câmî' el-Kinânî el-Mevsilî rivayet etti; dedi ki: Bana müsnid, şeyh ve selef ulemasının sonuncusu Zeynüddin Ahmed b. Ebü'l-Hayr Selâme b. İbrahim b. Selâme rivayet etti; dedi ki: Bize 571 yılı Cemaziyülahır ayında İsfahan'da şeyh ve imam Ebû Cafer Muhammed b. İsmail b. Muhammed b. Ebî'l-Feth et-Tarsûsî eserin rivayet icâzeti vererek rivayet etti; dedi ki: Bize 506 yılı Rebiyülâhır ayında İmam Ebû Zekeriya Yahya b. Abdülvehhâb b. Mende'nin kıraatı ile Hafız Ebü'l-Fadl Muhammed b. Tâhir rivayet etti:

Müellifin Önsözü

[Ehl-i Hadisi'n Faziletine Dair Rivayetler]

1. Hamd yalnız Allah'a aittir. Salât-ü selam efendimiz Hz. Muhammed'in, Ehl-i beyti'nin ve ashâbının üzerine olsun.

¹ Köşeli parantez içindeki başlıklar mütercim tarafından eklenmiştir.

² Bunu diyen kişi Abdullah b. Ali b. Ahmed el-Ensârî'dir. [Mütercim]

³ Müsnid: Hadis hakkında bilgisi olsun veya olmasın hadisi senedli olarak rivâyet eden, hadisleri müsned şeklinde toplayan veya müsned türü eser yazan kimse anlamına gelmektedir. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 116. [Mütercim]

“Yüce Allah bizlere ve sana nice iyilikler ve başarılar ihsan eylesin”. Âlî hadisin alameti nedir, hadis ilmini tahsil etmeye yeni başlayan birisi âlî ve nâzil isnâdı birbirinden nasıl ayırt edebilir? diye bir soru sordun ve benden konuyu delilleri ile kısa bir şekilde açıklamamı istedin.

2. Bilmiş ol ki, hadis öğrenmek ve onu araştırmak sünnettir. Bu işle meşgul olanlar sevap kazanır. Şeref sahibi insanlar bu vazifeyi ifa eder, akılsız ve kötüler ise hadisten uzak durur. Hadis ehli Allah'ın yardımına nail olurken hadis düşmanları perişan olur. Yüce Allah kitabında ehl-i hadisi anmış, Hz. Peygamber de onlara dua etmiştir.

3. Ben Nîşâbur'da Ebû Bekr Ahmed b. Ali el-Edîb'e kiraat eyledim; dedim ki: Size Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh el-Vâ'iz'den işittim; dedi ki: Ben Abdullâh b. Adî el-Hâfız'dan işittim; dedi ki: Ben Muhammed b. Muhammed b. Yezîd el-Vâsîti'den işittim: dedi ki; Ben Yezîd b. Hârûn'un şöyle dediğini işittim: “Ben Hammâd b. Zeyd'e, 'Ey Ebu İsmail! Yüce Allah Kur'an'da hadis ehlini zikretmiş midir?' diye sordum. O da 'Elbette ki zikretmiştir. Şu ayeti işitmedin mi? *'Dinde bilgi sahibi olsunlar ve geri döndüklerinde kavimlerini uyarsınlar'*.”⁴ Bu ayeti kerime hadis talebi için yolculuk yapan ve hadis öğrendikten sonra geri dönüp insanlara öğrendiklerini anlatanlar hakkındadır dedi”.

4. Bize Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Ali el-İsfehânî İsfahan'da rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Ali Hasan b. Ali b. Ahmed b. Süleyman el-Bağdâdî rivayet etti; dedi ki: Bize Ahmed b. Musa rivayet etti; dedi ki: Bize Yahya b. Ebî Bükeyr rivayet etti; dedi ki: Bize Hüraym b. Süfyân rivayet etti; dedi ki: Bize Abdülmelik b. Umeyr rivayet etti. O Abdurrahman b. Abdullâh'tan, o da Abdullâh'tan Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediği rivayet etti: *“Bizden bir hadis işitip de işittiği gibi başkalarına nakledenin Allah yüzünü ağartsın. Kendisine hadis ulaşan nice kişiler vardır ki dinleyenlerden onu daha iyi kavrarlar.”*⁵

5. Bize Ebû Saîd Abdülvahid b. Abdülkerim el-Müzekkar en-Neysâbûrî hac dönüşünde Rey şehrine geldiğinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû İshâk Humeyd b. Me'mûn b. Humeyd el-Hemedânî, Hemedân şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû'l-Hasan Ali b. Abdullâh b. Hasan el-Hemedânî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Abdürrahman Ebû Ali el-Esedî rivayet etti; dedi ki: Bize Muhammed b. İsmail rivayet etti. O Abdullâh b. Zübeyir'den, o da Süfyan'ın şöyle dediğini rivayet etti: “Hadis talibinin yüzünde mutlaka bir aydınlık

⁴ Tevbe, 122.

⁵ Muhammed b. İsâ (ö. 279/892) et-Tirmizî, *Sünen*, thk. Şuayb el-Arnâvut, Adil Mürşid vd. (Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001), “İlim”, 7. [Mütercim]

vardır. Çünkü Resûlullah (sav) *'Bizden bir hadis işitip de başkalarına nakledenin Allah yüzünü ağartsın'* diye dua etmiştir."

6. Bize Ebû Mansûr Muhammed bin Abdülmelik es-Sarahsî, Sarahs şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Abdülaziz b. Ahmed el-Hallâl rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Bekr b. Hamdân el-Gazâl'dan işittim; dedi ki: Ben Ebü'l-Müveceh'ten işittim; dedi ki: Ben Abdân b. Cebele'den işittim; dedi ki: Ben Abdullah b. Mübârek'in şöyle dediğini işittim: "Bana göre isnâd dindedir. Isnâd olmasaydı herkes dilediğini söylerdi. Fakat sana bunları kim rivayet etti diye sorulunca orada durur (cevap veremez)".

7. Bize Ebû İsmail Abdullah b. Muhammed el-Ensârî el-İmâm Herât şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Fadl Ömer b. İbrahim b. İsmail ez-Zâhid imlâ yöntemiyle rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Cafer Muhammed b. Hasan b. Muhammed b. Abbas es-Sâvî Merv şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Hasan Muhammed b. Ebî Bekr el-Mervezî rivayet etti; dedi ki: Bize Ali b. Muhammed el-Mervezî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Fadl Salih b. Muhammed rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Yakub el-Büveytî'den işittim; dedi ki: Ben Muhammed b. İdris eş-Şâfiî'nin şöyle dediğini işittim: "Hadis ehlin birini görünce Hz. Peygamber'in (sav) ashabından birini görmüş gibi olurum. Çünkü hadis ehli onların konumundadır". İmam Şafiî (rh) bize şöyle de demiştir: "Onlar bizim için dinin temel bilgilerini koruyup aktarmışlardır. Bu nedenle onların üzerimizde hakları vardır."

8. Bize Ebû Muhammed b. Hüseyin b. Muhammed et-Tinnisî, Tinnis şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Hüseyin b. Muhammed er-Rükî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû İshak b. Saîd el-Habbâl Mısır'da rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Hasan Ahmed b. Muhammed b. Marzûk rivayet etti; dedi ki: Bize Ahmed b. Ubeyd b. Ahmed es-Saffâr rivayet etti; dedi ki: Bize Ahmed b. Ali el-Hâfız rivayet etti; dedi ki: Bize Muhammed b. İbrahim rivayet etti; dedi ki: Bize Muhammed b. Abdillâh el-Mukrî rivayet etti; dedi ki: Bize Yahya b. Eksem rivayet etti; dedi ki: Bana Halife Harun Reşid "En yüksek mertebe nedir?" diye sordu. Ben "Ey müminlerin emiri! Sizin bulunduğunuz mertebedir" dedim. O, "Benden daha yüce birisini bilir misin?" diye sordu. Ben, "Hayır, bilmiyorum" dedim. O, "Fakat ben biliyorum 'Bize falanca, falanca kişiden, o da Hz. Peygamber'den rivayet etti' diye konuşulan bir mecliste bulunan muhaddis benden daha hayırlıdır" dedi. Ben "Bu kişi senden nasıl daha hayırlı olabilir ki, sen Hz. Peygamber'in amcazadesi ve müminlerin halifesisin" dedim. O da "Evet, o benden daha hayırlıdır. Çünkü onun ismi Hz. Peygamber'in ismiyle beraberdir ve ismi kıyamete kadar

kaybolmayacaktır. Biz ise öleceğiz ve unutulacağız. Âlimlerin isimleri ise kıyamete kadar kalacaklar” dedi.

9. Bize Ebû Şerîf et-Tûsî, Tûs şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Muhammed b. Abdülaziz en-Nîlî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Amr b. Hamdân rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Bekr b. Dâvud rivayet etti; dedi ki: Bize Süleyman b. Ma’bed es-Sincî rivayet etti; dedi ki: Bize Saîd b. Âmir rivayet etti. O da Ebû Bekr el-Hüzelî’nin şöyle dediğini rivayet etti: “Zührî, bana ‘Ey Hüzelî! Hadis hoşuna gidiyor mu?’ diye sordu. Ben, ‘Evet’ dedim. O da ‘Dikkat et, yiğit insanlar hadisi sever. Yiğit olmayanlar ise ondan ikrah ederler’.

10. Bize Ebü’l-Kâsım Ali b. Muhammed el-Kûfî Mekke’de rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Zekerîya Yahya b. İbrahim el-Müzekkî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü’l-Kâsım b. Ahmed el-İsfahanî Âmed (Diyarbakır) şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk b. Mende el-Hâfız rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü’l-Abbâs Muhammed b. Yakub el-Asam rivayet etti; dedi ki: Ben Muhammed b. Hüseyin el-Hanînî’den işittim; dedi ki: Ben Ömer b. Hafs b. Giyâs’ı şöyle dediğini işittim: “Bazı insanlar babama ‘Ey Ebû Amr! Hadis ehli nasıl da değişti ve bozuldu. Bu konuda ne düşünüyorsun?’ diye sordular. Babam da onlara şöyle cevap verdi: ‘Buna rağmen yine de onlar herkesten daha hayırlıdır!’.

11. Bize Ebû Bekr el-Edîb rivayet etti; dedi ki: Bize Hâkim Ebû Abdullah el-Hâfız rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Muhammed Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Bâleveyh el-Müzekkî’den işittim; dedi ki: Ben Ebû Bekr İsa b. Musa’dan işittim; dedi ki: Ben Hasan b. Ali’den işittim; dedi ki: Ben Ali b. El-Medînî’den öyle dediğini işittim: “Hadis ehlinden daha hayırlı bir topluluk yoktur. İnsanlar dünyalık elde etmeye çalışırken onlar dini ayakta tutmak için uğraşırlar’.

12. Bize Ebü’l-Firâs Kâsım b. Muhammed el-Hûzî Mekke’de rivayet etti; dedi ki: Bize Nasr b. Muhammed b. Abdullah eş-Şâhid rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Ali Hasan b. Abbas el-Kirmânî rivayet etti; dedi ki: Bize Hibetullah b. Hasan eş-Şîrâzî kendisine ait şu şiiri okudu:

Hadis ehlinde ayrılma! Çünkü onların talimi,
Daima dinin öngördüğü metot üzerinedir.
Nur, hadiste ve onun ehlinde olur,
Karanlıkla gece her yeri örttüğü vakit.
İnsanların en yücesi sünnete tabi olanlardır.
En sapığı ise bidatlere kayanlardır.
Hadisleri terk edenin çabası boşa gider.
Müslüman olan biri hiç hadisleri terk eder mi?

13. Bize Ebü'l-Hüseyin Yahya b. Hüseyin el-Alevî ez-Zeydî Rey şehrinde rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah es-Sûrî el-Hâfız kendisine ait şu şiirini okudu:

Hadise karşı inat edene,
Hadis ehlini ayıplayamaya başlayana söyle
Bunu bir bilgiye dayanarak mı söylüyorsun
Yoksa cehalet ile mi? Bilgisizce konuşmak ahmakların ahlakıdır.
Ayıplanır mı hiç dini koruyanlar?
Batıldan ve şüphelerden.
Onların söylediklerine ve yapmış oldukları yorumlara
Her âlim ve fakih müracaat eder.

14. Bize Ebü'l-Hasan Ali b. Abdüsselâm el-Ermenâzî Sûr şehrinde kendisine ait şu şiiri okudu:

Muhammed, (sav) ashâbı ve tâbiinden sonra
İnsanların en hayırlısı o kimselerdir ki
Allah, dinini ihya etmeyi dilemiştir,
Ezberledikleri hadisleri nesilden nesile rivayet etmeleri ile.
Onlar, şeriatın kanunlarını, Muhammed'in (sav) şeriatını
açıkladıkları delillerle ikâme ettiler.
Onun ilmini elde etmek için güneşin yolunu takip ettiler.
Bu uğurda vatanları artık vatan olmaktan çıktı.
Âlî bir isnada sahip olan bir âlimi duyunca
Uzak veya yakın olsun mutlaka yanına giderlerdi.

15. Rey şehrinde el-Murtazâ Ebü'l-Hasan el-Mutahhar b. Ebî Ali el-Âlevî'den işittim; dedi ki: Ben Mutezile imamı Ebû Sa'd es-Semmân'ın şöyle dediğini işittim: "Hadis yazmayan bir kimse İslam'ın tatlılığını yudumlamamıştır."

16. (Müellif) el-Makdîsî şöyle der: Ehl-i hadis'in fazileti ile ilgili Hz. Peygamber, (sav) eshâb-ı kirâm ve İslam âlimlerinden nesilden nesile intikal eden rivayetlerin tümünü burada zikretmeyi düşünmüyorum. Bir sünnetin ikâme edilmesi, bir bidatin ortadan kaldırılması, emri bi'l-maruf ve nehyi ani'l-münker vazifesinin yerine getirilmesi ilgili rivayetlerde mutlaka onların fazileti dair bir delil vardır. Çünkü bunların her birini bize ulaşıncaya kadar rivayet eden, nakledip tedvin eden ehl-i hadis olmuştur.

İmamlarımızdan birçoğu ehl-i hadis'in faziletini içeren birçok kitap yazmıştır. Konuya girmeden önce Ehl-i hadis'in fazileti ile ilgili vermiş olduğumuz bu bilgileri konumuza temel yapmak istedik. Şimdi ise asıl konuya, sorunun cevabına geçeceğim.

17. Âli isnadlı hadisi talep etmek muhaddisin himmetinin yüceliğine, çok değerli ve güzel fikirlere sahip olduklarına delalet eder. Âlî isnâdı talep etmenin önemine dair sahih bir hadis rivayet edilmiştir:

Bize Nîsâbur'da Ebû Ömer Osman b. Muhammed b. Ubeydullah el-Adl rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Nu'aym Abdülmelik b. el-Hasan el-İsferâyînî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Avâne Yakub b. İshak el-Hâfız rivayet etti; dedi ki: Bize Muhammed b. Hayve rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Seleme rivayet etti; dedi ki: Bize Süleyman b. el-Muğîre rivayet etti; dedi ki: Bize Sâbit rivayet etti. O da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: "Kur'an, Hz. Peygamber'e (sav) bir şey sormamızı yasaklamıştı. Kırıldan birisinin gelip ona soru sorması ve bizim de söylenenleri dinlememiz hoşumuza giderdi. Bedeviler Hz. Peygamber'e sorma konusunda bizden daha cesaretli idiler. Bir gün kırıldan bir bedevi geldi ve Ey Muhammed! Göndermiş olduğun elçi bize geldi ve senin Allah tarafından bize peygamber olarak gönderildiğini iddia ettiğini söyledi. Hz. Peygamber, '*Elçim doğru söylemiştir.*' dedi. Bedevî, 'Peki gökyüzünü kim yarattı?' dedi. Hz. Peygamber, '*Allah*' dedi. Bedevî, 'Ya yeryüzünü kim yarattı?' dedi. Hz. Peygamber, '*Allah*' dedi. Bedevî 'Dağları böyle kim yerleştirdi ve içindekileri dilediği gibi kim düzenledi?' dedi. Hz. Peygamber., '*Allah*' dedi. Bedevî 'Gökleri ve yeri yaratan, dağları böyle mükemmel yerleştiren Allah hakkı için söyle; Allah mı seni bize gönderdi?' diye sordu. Hz. Peygamber, '*Evet*' dedi. Bedevî 'Senin elçin bize, gündüz ve gece beş vakit namazın farz olduğunu söyledi, bu doğru mu?' diye sordu. Hz. Peygamber, '*Doğru söylemiş!*' dedi. Bedevî, 'Seni gönderen Allah hakkı için, bunu sana Allah mı emretti?' dedi. Hz. Peygamber, '*Evet*' dedi. Bedevî, 'Senin elçin bize, mallarımızdan zekât vermenin farz olduğunu söyledi, bu doğru mu?' dedi. Hz. Peygamber, '*Doğru söylemiş!*' dedi. Bedevî, 'Seni gönderen hakkı için, bunu sana Allah mı emretti?' dedi. Hz. Peygamber, '*Evet*' dedi. Bedevî, 'Senin elçin bize, gücü yetenlerin hac yapmasının farz olduğunu söyledi, bu doğru mu?' dedi. Hz. Peygamber, '*Doğru söylemiş!*' dedi. Bedevî, 'Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki dediklerinden ne fazlasını yapacağım ne de eksikliğini...' dedi ve oradan ayrıldı. Bunun üzerine Rasûlullah (sav) şöyle buyurdu: '*Eğer sözünde sadık kalırsa cennete girer.*'"⁶

Bu hadis sahih olup Müslim *Sahîh*'inde Amr en-Nâkîd'den, o Ebû'n-Nadr Hâşim b. el-Kâsım'dan, o da Süleyman'dan rivayet etmiştir. Buhârî, Kitâbü'l-İlim'de bu hadisi Musa ve Ali b. Abdülhumeyd'in Süleyman'dan rivayet ettiğini

⁶ Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmi'u's-şahîh* (Beyrut: Mustafa Dîb el-Buğâ, 1993), "İlim", 6; Ebû'l-Hüseyn b. Haccâc Müslim, *el-Müsnedü's-sahîh* (Riyad: Beytu'l-efkârî'd-devliyye, 1998), "İmân", 3. [Mütercim]

söyler. Ebu Seleme künyesiyle senedde yer alan râvî, Buhârî'nin zikrettiği Musa b. İsmail et-Tebûzekî'dir.

Bu hadis âlî isnâdı talep etmenin ve bu uğurda yolculuk yapmanın sünnet olduğuna delildir. Bu hadisteki sözü edilen Dimâm b. Sa'lebe adlı kişiye (ve kavmine) Hz. Peygamber (sav) elçisi gitmiş kendilerine Allah'ın farzlarını bildirince o bununla yetinmemiş Hz. Peygamber'in yanına gelip bunları bizzat ondan dinlemiştir. Şayet âlî isnâdı talep etmek müstahap olmasaydı Rasûlüllâh (sav) sordukları sorulara cevap vermezdi. Yüce Allah daha iyi bilir.

18. Ehl-i hadis, âlî isnâdı talep etmenin önemi üzerinde icma etmişlerdir. Çünkü nâzil isnâd ile yetinmiş olsalardı hiç birisi rihleye çıkmazdı. Müteahhir âlimler de bu konuda onlara tabi olmuşlar, âlî isnâd ile hadis rivayet etmek için uzak diyarlara yolculuk yapmışlardır. Şayet nâzil isnâd ile yetinmiş olsalardı her biri bu türden rivayetleri memleketlerindeki âlimlerden de alabilirdi. Burada âlî isnâdı öven muhaddisleri ve bu meyanda söylediklerini zikretmeye başlarsak bu eser bir risale olmaktan çıkar, uzun bir eser halini alır. İlim ehli olanlar onların rivayetlerinden bunun önemi rahatlıkla anlar.

19. Bazı muhaddisler nâzil isnâdı zem etmişler ve bunu uzun uzadıya dile getirmişlerdir. Bu konuda bize İsfahan'da Ebü'l-Feth el-Mutahhar b. Ahmed el-Bey' rivayet etti; dedi ki: Bize Ahmed b. Abdullah el-İsfehânî rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Bekr Muhammed b. Ali el-İsfehânî'den işittim; dedi ki: Ben Dımaşk'ta el-Hasan b. Habîb'ten işittim; dedi ki: Bize Alân b. el-Muğîra rivayet etti; dedi ki: Ben Yahya b. Maîn'in şöyle dediğini işittim: "Nâzil isnâdla hadis yüzdeki çirkin yaraya benzer."

20. Bize Cürcân şehrinde Ebü'l-Kâsım İsmail b. Mes'ade el-Cürcânî, rivayet etti; dedi ki: Bize Hamza b. Yusuf es-Sehmî rivayet etti; dedi ki: Bize Abdullah b. Adî rivayet etti; dedi ki: Bize Merv şehrinde Bekr b. Muhammed el-Kâtib rivayet etti; dedi ki: Ben İsmail b. İshak'tan işittim; dedi ki: Ben Ali b. el-Medînî'nin şöyle dediğini işittim: "Nâzil isnâd bereketsizliktir."

Hadiste Âlî ve Nâzil Isnâd Meselesi

21. Hadis âlimleri âlî isnâdı methedip nâzili zem ettiklerini öğrenince âlî isnâdın beş derecesi olduğunu bilmende yarar vardır.

Birinci Derece

22. Birinci derece âlî isnâd, senedi sahih, râvî sayısı az olan hadistir. Yaptığımız bu tanım mübtedi için zor, sahih ve sakîmi birbirinden ayıran kişi için ise kolaydır. Râvî sayısı yönünden eşit olan nice isnâdlar vardır ki bunlardan birisi sâbit⁷ diğeri ise asılsız olup vâhîdir.

⁷ Sâbit, makbul rivâyetler için kullanılan bir tabir olup onların sıhhatine delalet eder. Talat Koçyiğit,

23. Buna şu hadis örnek olarak verilebilir: Bize Amed şehrinin sınırlarında Ebü'l-Kâsım Kâsım b. Ahmed rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Bekr Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Haşîş el-Adl rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Saîd el-Hasan b. Ali el-Adevî Şeybân b. Ferûh rivayet etti; dedi ki: Bize Nâfi' b. Abdullah Ebû Hürmüz rivayet etti. O da Enes b. Malik'ten Rasûlüllâh'ın (sav) şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Sabah namazının iki rekâtine iltizam edin. Çünkü bu iki rekâta rağbet edilmeye değer çok sevap vardır.*"⁸

24. Hadis ehli olmayan birisi bu hadisin isnâdına bakınca onun âlî olduğunu zan eder, bunu elde ettiği diğer hadislerinin önüne alır ve râvilerinin azlığı ile iftihar eder. Fakat bu rivayetin senedi delil olmayacak durumdadır. Çünkü râviler arasında yer alan Nâfi' sika birisi değildir.

25. Bize Ebü'l-Kâsım el-İsmâîlî rivayet etti; dedi ki: Bize Hamza b. Yusuf rivayet etti; dedi ki: Bize Abdullah b. Adî rivayet etti; dedi ki: Ben Ebü'l-Ali el-Mavsîlî'den şöyle dediğini işittim: "Yahya b. Maîn'e, Nâfi b. Ebî Hürmüz'ün durumu sordum. O da 'Hiçbir şey değil, hiçbir değeri yok'⁹ diye cevap verdi." İbn Ebî Meryem de şöyle demiştir: "Yahya b. Maîn'e Nâfi'i sordum, o da 'Güvenilir bir râvî değildir' diye cevap verdi." Abbas şöyle dedi: Bize Yahya şunu rivayet etti: "Enes'ten rivayette bulunan Nâfi' Ebû Hürmüz güvenilir bir râvî değildir." Nesâî de onun güvenilir bir râvî olmadığını söylemiştir. Senedde yer alan Ebû Saîd el-Adevî de yalancı bir râvîdir.

26. Nâfi', Kesîr b. Süleym, Yagnem b. Sâlim b. Kanber, Ferec b. Fedâle, Musa b. Abdullah et-Tavîl, Ebü'd-Dünyâ Osman b. el-Hattâb ve Hirâş b. Abdullah gibilerden nakledilen hadisleri elde ettiğinden dolayı sevinme ve onların rivayetlerine güvenme! Adı geçen bu râviler muhaddisler tarafından "tuyûrû's-sin/kuş ömürlü"¹⁰ diye tanınırlar. Rivayetleri "rüzgâra benzer",¹¹ uzun ömür

Hadis Terimleri Sözlüğü (Ankara: Rehber, 1992), 408. [Mütercim]

⁸ Celâlüdin es-Suyûtî, *Fethü'l-kebir* (Beyrut: Dârü'l-fikr, 2003), 2: 240.

⁹ Yalancı, hadis uyduran, güvenilir râvilere çokça muhalefet eden, çok yanılan râviler hakkında cerh lafzı olarak kullanılan leyse bişey' sözü ile râvinin adl niteliği taşımadığı veya zabtının son derece yetersiz olduğu anlatılmaktadır. Ahmet Yücel, "Leyse bi-Şey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2003), 27: 168. [Mütercim]

¹⁰ Tüm araştırmamıza rağmen müellifin kullandığı bu ifadeyi kaynaklarda göremedik. Sanki "ömrü çok uzun olan kuş cinsi" için kullanılan bir ifade gibi gözüküyor. Türkçedeki aşırı yaşlılar için kullanılan "pîr-i fânî" olabilir. [Mütercim]

¹¹ Bu ifade cerh-tadil için kullanılmaktadır. İmam Şâfiî Ebü'l-Âliye er-Riyâhî'nin rivayet ettiği bir hadis için: "Hadîsü Ebi'l-Âliye er-Riyâhî riyâh" demiştir. Yani "herhangi bir değeri yok, yok hükmünde" demektir. Bu ifade, Türkçedeki "hava-cıva" deyimini gibi kabul edilebilir. Bk. Şemsuddîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-Zehabî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 5/120. [Mütercim]

iddiasında bulunur¹² ve asılsız hadisleri rivayet ederler. Onların naklettikleri hadisleri kimse delil olarak almamıştır. Hadis imamları eserlerinde onlardan nakilde bulunmamıştır. Rivayet ettikleri hadisler ancak uydurma oldukları bilinsin, yalancı ve zayıf oldukları anlaşılabilir diye nakledilebilir. Yüce Allah bizleri ve sizleri Resûlullah'a (sav) yalan isnad etmekten korusun.

27. İşte bu daha önce işaret etmiş olduğum vâhî bir durumdur. Bizlere ve emsalimiz olanlara bu sayı ile ulaşan meşhur ve senedi muttasıl hadisler vardır. Şu hadis buna bir örnektir: Bize Bağdat'ta Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Bezzâz rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Kâsım Ubeydullah b. Muhammed b. İshâk rivayet etti; dedi ki: Bize Abdullah b. Muhammed b. Abdülaziz el-Begavî rivayet etti; dedi ki: Bize Tâlût b. Abbâd rivayet etti; dedi ki: Bana Fudâl b. Cübeyr rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Umâme el-Bâhilî'den Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini işittim: *"Siz bana altı şey hususunda garanti verin, ben de size cennetin garantisini vereyim: Sizden biriniz konuştuğunda yalan söylemesin. Bir şey emanet edildiğinde ona ihanet etmesin. Söz verdiğinizde sözünden dönmeyin. Gözlerinizi haramdan sakının. Elinizi kötülöklere uzatmayın. İffet ve haysiyetinizi koruyun."*¹³ Bu hadisin sahâbîye kadar olan râvî sayısı önceki isnaddaki gibidir (İkisi de beş râvîlidir). Üstelik bu rivayetin tarihi daha meşhur ve râvîleri daha güvenilirlerdir. Fudâl b. Cübeyr isimli râvî ile ilgili olarak Ebû Ahmed el-Assâl el-İsfahanî şöyle demiştir: "Fudâl b. Cübeyr Basralı olup künyesi Ebü'l-Muhenned'dir. Ebû Umâme'den hadis işitmiştir." el-İsfahanî, kitabında bu hadis Metîn Muhammed b. Abdullah el-Kûfî tarihiyle Fudâl'dan nakletmiştir. Tâlût b. Abbâd es-Sayrefî Ebû Osman el-Cahderî ile ilgili olarak da Abdurrahman b. Ebî Hâtim er-Râzî eserinde şöyle demiştir: "Babama Tâlût ile ilgili soru soruldu. O da sadûk olduğunu söyledi." Tâlût'tan sonra şeyhimize (el-Bezzâz) kadar olan râvîler adil ve sikadrlar.

28. Bu zikrettiklerimiz uluvvun birinci derecesi ve sahih ile sakimi birbirinden ayırmanın ölçüsüdür. Bazen zikrettiğimizden daha âlî dereceli birtakım hadisler bize ulaşır, fakat bunlar zikrettiğimizden daha zayıf ve vahi olur. Aşağıdaki rivayet bu türdendir: Bize Bağdat'ta Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed Abdullah el-Hatîb es-Sayrefî ezberinden imla yoluyla rivayet etti; dedi ki: Bana Ebû Hafs Ömer b. İbrahim el-Kenânî el-Mukri rivayet etti; dedi ki:

¹² Kaynaklarda özellikle Reten el-Hindî gibi sahte sahabilerin üç yüz - beşyüz yıl yaşadıklarını iddia ettiklerine dair bilgiler vardır. Âlî isnad için "uzun ömürlü" olmak önemli bir göstergedir. Bu yüzden, bazıları kendilerinin uzun yaşadığını iddia etmişlerdir. İbnü'l-Kayserânî onların bu iddiasını doğru bulmamaktadır. Bk. Zehebî, *Siyer*, 22/368. [Mütercim]

¹³ Ebü'l-Kâsım Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî, 3. Bs (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994), 8/314 (8018).

Bana Saîd el-Hasan b. Ali el-Adevî rivayet etti; dedi ki: Bana Hirâş b. Abdullah rivayet etti; dedi ki: Ben Enes b. Mâlik'in şöyle dediğini işittim: Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "*Oruç kalkandır.*" Bu rivayet öncekinden bir derece daha âlidir.¹⁴ Fakat bu rivayet rüzgâra benzer. Çünkü râvileri arasında bulunan İbn Hirâş meçhul birisidir. el-Adevî ise yalancıdır ve bu hadis ile ilgili hüküm o göz önünde bulundurulurken verilir. Aslında "*Oruç kalkandır.*" hadisi Ebû Hureyre tarikiyle gelmekte ve sahih iken el-Adevî ona bir sened uydurup âlî bir tarikle Enes'ten nakletmiştir.

29. Bize Rey şehrinde Ebû Bekir İsmail b. Ali el-Hatîb rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Zekerîya Yahya b. İbrahim rivayet etti; dedi ki: Bize Mekke'de Ebû Hafs Ömer b. Muhammed Ahmed el-Cümahî rivayet etti; dedi ki: Bize Ali b. Abdülaziz rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Nuaym el-Fadl b. Dükeyn rivayet etti; dedi ki: Bize el-A'meş rivayet etti. O, Ebû Salih'ten, o da Ebû Hureyre'den Resûlullah'ın (sav) şöyle dediğini rivayet etti: "*Yüce Allah şöyle buyurdu: Oruç benim içindir. Onun mükâfatını ben vereceğim. Kulum benim için şehvetini, yemesini ve içmesini terk eder. Oruç kalkandır. Oruçlunun iki sevinci vardır. Bir sevinci iftar ettiği vakittir. Diğeri ise Rabbine ulaştığı andadır. Oruçlunun ağız kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir.*" Bu hadisi Buhârî, Tevhîd bölümünde Ebû Nuaym el-Fadl'dan bu şekilde nakletmiştir.

İkinci Derece

30. İkinci derece âli isnâd, hadis imamlarına olan uluvvdur ki bu da ikiye ayrılmaktadır:

[İkinci Derecenin Birinci Kısım]

31. Birinci kısım, hadis imamlarına, onların da sahâbîye olan uluvvudur. Öncelikle hadis talibin bilmesi için imamların kim oldukları tanıtılmamız gerekir. İmamlardan kastımız Mâlik b. Enes, Muhammed b. Abdurrahman b. Ebû Zî'b, Şu'be, Süfyân es-Sevrî, Hammad b. Zeyd, Hammâd b. Seleme gibi tâbiîn muhaddisleridir. Aynı zamanda sika râviler konusunda zikrettiğimiz kurala göre olup her birinin diğerinden hadis işitmesi mümkün olan ve naklettikleri hadisler bizim gibilere dört râvî ile gelen âlimlerdir.

32. Bu tabakada olanlardan bazılarının vefatı hadislerini zikrettiğimiz râvîlerden daha sonra vuku bulmuşken bazılarının ise daha önce meydana gelmiştir. Vefatları erken olanların hadisleri bize ancak nâzil isnâdlarla gelmektedir. Bunların tabakalarıyla ilgili açıklamalar İnşallah ileride gelecektir.

33. Birinci kısmın örneği bize ve emsallerimize Şu'be ve diğer muhaddislere âlî bir senedle ulaşan rivayetlerdir ki bunlar aynı zamanda

¹⁴ Önceki rivayet beş râvîli iken bu dört râvîlidir. [Mütercim]

Şu'be'den Hz. Peygamber'den nakleden sahâbiye kadar da âlî isnada sahiptir. Buna örnek şu rivayettir: Bize Herât şehrinde Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülaziz el-Herevî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Şüreyh el-Ensârî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Kâsım el-Begavî rivayet etti; dedi ki: Bize Ali b. el-Ca'd rivayet etti; dedi ki: Bize Şu'be rivayet etti. O, Muhammed el-Münkedir'den, o da Câbir'in şöyle dediğini işitmiştir: "Hz. Peygamber'in (sav) yanına girmek için izin istedim. Hz. Peygamber, 'Kim o?' diye sordu. Ben de 'Benim' diye cevap verdim. Bunun üzerine Hz. Peygamber, cevabımı beğenmeyerek '*Benim, benim*' dedi."¹⁵

34. Bu rivayet, hadis imamına ve imamın da sahâbiye olan uluvvun örneğidir. Üstelik her bir ravinin diğerinden semâî da sahihtir. Müteahhir ve muteahhir tâbiîne ulaşan bu durumdaki diğer rivayetler de böyledir.

[Tâbiîn Tabakaları]

Tâbiîn de birkaç tabakaya ayrılmaktadır. Biz bunları özetleyip üç tabakada örneklendireceğiz:

Birinci Tabaka

35. Aşere-i mübeşşere'den ve onların emsallerinden rivayette bulunanlardır. Bu tabakadaki tâbiînden nakledilen hadisler müteahhir (küçük) sahâbilerden nakledilen hadisler gibidir. Çünkü bunlar erken vefat etmişlerdir. Onlardan gelen hadisler ancak başka bir tâbiînde bulunur.

İkinci Tabaka

36. Orta yaştaki sahâbilerden rivayette bulunanlardır. Bu tabaka olanlar adı geçen hadis imamlarının¹⁶ ve emsallerinin ulaştığı tâbiîn muhaddisleridir.

Üçüncü Tabaka

37. Geç vefat eden küçük yaştaki sahâbilerden rivayette bulunan tâbiîn muhaddisleridir. Bunlar daha küçük iken yaşlanmış olan o sahâbîlere ulaşmışlardır. Bu sahâbîler, Resûlullah (sav) zamanında küçük idiler. Bunlardan Mekke'de en son vefat eden Ebü't-Tufayl Âmir b. Vâsile, Medine'de Sehl b. Sûr (Sa'd), Şam'da Abdullah b. Büsr, Mısır'da Abdullah b. el-Hâris b. Cüz', Kûfe'de Abdullah b. Ebî Evfâ, Basra'da ise Enes b. Mâlik'tir.

38. Bunlar İslam diyarında en son yaşayan sahâbîlerdir. Bunlara bir grup tâbiîn uleması kavuşmuştur. Hadis semâî esnasında ister büyük olsun ister küçük olsun bunlardan birisiyle karşılaşan kişi tâbiî diye adlandırılmıştır. Bu sahâbîlerden rivayette bulunanlar ikiye ayrılır: Onlara kavuştuğu iddiasında

¹⁵ Bk. Buhârî, *Sahîh*, "İsti'zân", 17.

¹⁶ Adı geçen imamlar şunlardır: Malik b. Enes, İbn Ebî Zî'b, Şu'be ve Süfyân es-Sevri. [Mütercim]

doğru olanlar ve yalancı olanlar. Daha önce bu iki fırkanın alametlerini zikretmiştik.¹⁷

İkinci Derecenin İkinci Kısım:

39. İkinci derecenin ikinci kısmı, muhaddisin imama uluvvu, imamın sahâbiye nuzûlüdür. Bunun örneği şu rivayettir: Bize Ebü'l-Kâsım Fadl b. Abdullah el-Müsfir Nisâbûr'da rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed b. Ömer ez-Zâhid rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Abbâs Muhammed b. İshâk es-Serrâc rivayet etti; dedi ki: Bize Giyâs b. Cafer rivayet etti; dedi ki: Bize Süfyan rivayet etti. O, Osman b. Ebî Leyla'dan, o, Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, o, Amr b. Süleym'den, o da Ebû Katâde'den Hz. Peygamber'in (sav) şöyle dediğini rivayet etmiştir: *"Sizden biriniz mescide girdiğinde oturmadan önce iki rekât namaz kılsın."*¹⁸

40. Bu rivayet hadis imamlarından olan ve bir grup tâbiîne ulaşan ve onlardan rivayette bulunan Ebû Muhammed Süfyân b. Uyeyne'ye âlî bir isnâd ile ulaşmıştır. Fakat ondan sahâbiye kadar olan kısımda râvî sayısı bakımından nâzil olmuştur.¹⁹

41. Bize Ebû Bekir el-Edîb Nisâbûr'da rivayet etti; dedi ki: Bize el-Hâkim Ebû Abdullah rivayet etti; dedi ki: Ben Ebû Bekir Muhammed b. Abdullah eş-Şâfiî'den işittim; dedi ki: Ben Bişr b. Musa'dan işittim; dedi ki: Ben el-Humeydî'den işittim; dedi ki: Ben Süfyân'ın şöyle dediğini işittim: *"Ben tâbiînden başta Şu'be olmak üzere seksen kişiyi görmüşüm."*

[Hadis İmamlarının Tabakaları]

42. Şimdi hadis imamlarının tabakalarına geçeceğiz. Hadis imamlarının üç tabakası vardır. Bunlardan her biri kendi içinde birkaç tabaya ayrılmaktadır. Bizler tâbiîn tabakalarında yaptığımız gibi bunları da özet bir şekilde zikredeceğiz.

Birinci Tabaka

43. Bunlar tâbiînden hadis nakledip erken vefat eden âlimlerdir. Belirttiğimiz şartlarda²⁰ bir hadisin bunlara ulaşması için isnâda bir râvînin daha eklenmesi gerekmektedir. İbn Cüreyc, el-Evzâî, Yunus b. Yezîd ve akranları gibi. Bunlar, Zührî ve diğer tâbiîn muhaddislerinden hadis rivayet etmişlerdir. Bazen bunların içinde olmadığı âlî bir isnâd ile bir hadis Zührî'ye ulaşabilmektedir.

¹⁷ Konuyla ilgili bilgi 26. numaralı paragrafta geçmişti. [Mütercim]

¹⁸ Bk. Buhârî, *Sahîh*, "Salât", 60.

¹⁹ Bu rivayetin nâzil olmasının sebebi İbn Uyeyne'nin hadisi kendi tabakasından bulunan Osman b. Ebî Süleyman'dan nakletmesidir. İbn Uyeyne, Osman yerine hadisi hocasının hocası olan Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den alabilirdi. Nitekim İbn Uyeyne, Âmir'in tabakasından bulunan Zührî ve Amr b. Dinâr gibilerden çokça nakilde bulunmuştur. (Muhakkik)

²⁰ 39. Numaralı paragrafa bakınız. [Mütercim]

Fakat bizler bu âlimlerin tarikleri ile bir hadisi naklettiğimizde daha önce zikrettiğimiz²¹ sayı ile elde edemiyoruz.

44. el-Evzâî'ye ulaşan bir örnek şöyledir: Bize Şirâz şehrinde Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Ali el-Kâtib rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed b. Muhammed b. el-Leys el-Hâfız rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yakub rivayet etti; dedi ki: Bize el-Abbâs b. el-Velîd b. Mezîd el-Beyrûtî rivayet etti; dedi ki: Bana babam rivayet etti; dedi ki: Ben el-Evzâî'den işittim; dedi ki: Bana İbn Şihâb rivayet etti. O da Enes b. Mâlik'ten şöyle dediğini rivayet etti: "Hz. Peygamber'in (sav) süt içtiğini gördüm. Solunda Ebû Bekir ve Ömer vardı. Sağında ise bir bedevi vardı. Sütten arta kalanı bedeviye verdi. Sonra da '*Sağdan devam edin*' buyurdu."²²

45. Bu hadisin aynısı Zührî kanalıyla âlî bir senedle gelmiştir. Fakat el-Evzâî kanalıyla bundan daha âlî bir senedle gelmemektedir. Bizim bu hadiste Zührî'ye olan âlî isnadımız el-Evzâî kanalıyla olmaktadır. el-Abbâs b. el-Velîd ise Ebû Dâvud, Ebû Zur'a, Nesâî ve diğer hadis imamlarının kendisinden rivayette bulunduğu (güvenilir) bir râvidir. Erken vefat edip rivayet ettikleri hadisler âlî bir sened ile muhaddislerin eline geçmeyen diğer hadis imamları da bu örnekteki gibidirler. Bu örnekte geçen râvî adedi bu imamlara olan uluvv sayısıdır.

İkinci Tabaka

46. İmamların ikinci tabakası (birinci tabakada) zikrettiklerimiz ve onların emsalleridir. Bunların konumlarını belirtmek için örnek getirmeğe gerek kalmadı.

Üçüncü Tabaka

47. Bunlar Yezîd b. Harun, Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, Ebû Âsım en-Nebîl, Ubeydullah b. Musa ve diğerleri gibi geç vefat eden ve niteliklerini zikrettiğimiz muteahhir tâbîinden erken rivayette bulunan hadis imamlarıdır.

Üçüncü Derece

48. Üçüncü derece âlî isnâd ise hadis semânının bir râviden erken diğerinden ise geç vuku bulmasıdır. Mesela, tâbîinden birisi sahâbîden hadis rivayetinde bulunur ve erken vefat eder. Buna şu rivayet örnek verilir: Bize Ebü'l-Kâsım Ali b. Ahmed el-Bündâr Bağdat'ta rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Tâhir Muhammed b. Abdurrahman el-Muhallas rivayet etti; dedi ki: Bize Ebü'l-Kâsım el-Bagevî rivayet etti; dedi ki: Bize Şeybân b. Ferûh rivayet etti; dedi ki: Bize Mubârek b. Fudâle rivayet etti; dedi ki: Bize el-Hasan rivayet etti. O da Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah (sav) Cuma günü sırtını bir kütüğe dayayarak hutbe okuyordu. İnsanlar çoğalınca '*Bana bir minber yapın*' buyurdu.

²¹ 33. Numarada zikrettiği örnekteki sayıyı kastetmektedir. [Mütercim]

²² Buhârî, *Sahîh*, "Eşribe", 14.

Bunun üzerine ona iki kanatlı bir minber yaptılar. Hz. Peygamber bu minber üzerinde hutbe vermeye başlayınca o kütük bir şeye iştihak duyanın iniltisi gibi inlemeye başladı. Hz. Peygamber minberden inip onu kucaklayınca kadar inlemeye devam etti. Kucaklayınca da sustu.²³ el-Hasan (Basrî) bu hadisi rivayet edince ağlardı ve şöyle derdi: "Ey Allah'ın kulları! Bir kütük Allah katındaki değerinden dolayı Hz. Peygamber'e olan iştihakını ortaya koyup ağlıyor. Sizler ona karşı daha iştihaklı olmalısınız." Bu hadisi Enes'ten rivayet eden el-Hasan b. Ebî'l-Hasan el-Basrî hicri 110 yılının Recep ayında vefat etmiştir.

51. Daha sonra bu hadisi tâbiinde başka birisi daha Enes'ten rivayet etmiştir. Buna örnek şu rivayettir: Bize Restâk Merverûz'un bir köyü olan Mereşet'te Ebû'l-Fadl el-Abbâs b. Muhammed b. el-Hüseyn rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû'l-Fadl er-Reşîdî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Bekir el-Müfid rivayet etti; dedi ki: Bize Ahmed b. Abdurrahman es-Sekatî rivayet etti; dedi ki: Bize Yezîd b. Harun rivayet etti; dedi ki: Bize Humejd rivayet etti. O da Enes'ten Resûlullah'ın (sav) şöyle buyurduğunu rivayet etti: "*Cennete girdim ve orada bir saray gördüm. 'Bu saray kimindir?' diye sordum. 'Kureys'ten bir gencindir' diye cevap verdiler. O gencin ben olduğunu sandım. 'O kimdir?' diye sordum. 'Ömer b. Hattâb'un' dediler.*"²⁴

52. Burada Humejd b. Ebî Humejd, Enes'ten rivayette bulunmuştur. Onun Enes'ten semâi sahihtir ve 143 yılında vefat etmiştir. Mertebe itibarıyla aynı olsalar bile Hasan'a olan isnâd, Humejd'e olan isnad gibi değildir. Bilakis Hasan'a olan isnâd daha âli ve yücedir. Öte yandan Hasan'dan rivayet eden el-Mubarek b. Fudâle 166 yılında vefat etmiştir. Humejd'den rivayet eden ise Yezîd b. Harun olup Vâsıt şehrinde 206 senesinin Rebiyülevvel ayının başında vefat etmiştir.

53. Bazen müteahhir muhaddislerin tabakalarında bundan daha enteresan örnekler de yer alır. Mesela, Buhârî *Sahîh*'inde Ahmed b. Ebî Dâvud'dan, o da Ravh'tan Hz. Peygamber (sav) Übey b. Ka'b'a söylemiş olduğu şu sözünü nakletmektedir: "*Allah bana senin yanında Kur'an okumamı emretti.*"²⁵

54. Bu hadisin aynısını Ebû Ömer b. es-Simâk, İbn Ebî Dâvud'dan rivayet etmiştir. Onunla Buhârî arasında 88 yıl vardır. Çünkü Buhârî 256 yılında, Ebû Ömer ise 344 yılında vefat etmiştir. Bunun sebebi Buhârî'nin (hocası) İbn Ebî Dâvud'dan 14 yıl önce vefat etmesidir. Şayet Buhârî'nin vefatından sonra bir çocuk doğmuş olsaydı İbn Ebî Dâvud'dan hadis dinleyebilirdi. Buhârî ve Ebû

²³ Tirmizî, *Sünen*, "Menâkib", 5.

²⁴ Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Cami'ü's-Sahih*, thk. Mustafa ed-Dîb (Beyrut: Daru ibn Kesir, 1987), "Ashâbü'n-Nebî", 6; Tirmizî, *Sünen*, "Menâkib/Ömer", 14.

²⁵ Buhârî, *Sahîh*, "Tefsir", 98/4.

Ömer aynı mertebede olsalar da yücelik ve takaddümü's-semâ noktasında birbirinden ayrılmaktadırlar. Dolayısıyla Buhârî tariki, Ebû Ömer b. es-Simâk tariki gibi olmaz.

55. Bize İsfehân'da Ebû Nasr Abdüsseyyid b. Muhaammed el-Fakîh el-Bağdâdî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Ali el-Hasan b. Ahmed b. Şâzân rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Amr Osman b. Ahmed b. es-Simâk rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Cafer Muhammed b. Ubeydullah el-Münâdî rivayet etti; dedi ki: Bize Ravh b. Ubâde rivayet etti; dedi ki: Bize Saîd b. Ebî Arûbe rivayet etti. O Katâde'den, o da Enes b. Malik'ten şöyle dediğini rivayet etti: "Resûlullah'ın (sav) Übey b. Ka'b'a şöyle dediğini işittim: '*Allah bana senin yanında Kur'an okumamı emretti.*' Übey '*Allah sana benim ismimi söyledi, âlemlerin Rabbinin indinde mi zikredildim?*' diye sordu. Hz. Peygamber, '*Evet*' dedi. Bunun üzerine Übey'in iki gözünden yaşlar aktı." Bu hadisi, Buhârî, Ahmed b. Ebî Dâvud'dan rivayet etmiş ve adını Ahmed olarak zikretmiştir. Buhârî'nin Ahmed diye adlandırdığı râvî bu senedde yer alan Ebû Cafer Muhammed'dir (el-Münâdî).²⁶ Allah daha iyi bilir.

56. Bu bir kural olup iyi kavradığında sahâbe tabakalarını buna kıyas eder, sonra da günümüze kadar getirebilirsin.

Dördüncü Derece

57. Dördüncü derecede âlî isnâd, Muhammed b. İsmail el-Buhârî, Müslim b. Haccâc, Ebû Dâvud es-Sicistânî, Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Zur'a er-Râzî ve bunların tabakasında olan imamlara ulaşan isnâdlardır. Bu isnadlar bizim zamanımızdaki bir muhaddise ancak o sayı ile ulaşmaktadır. Bu muhaddisler her ne kadar hadis imamlarının öğrencilerinden rivayette bulunsalar da onların naklettikleri hadisler daha önce zikrettiğimiz hadis imamlarına ulaşan tarik gibi olmamaktadır.

58. Bu tabakanın âlî isnadı şu şekilde olmaktadır: Bize Tinnîs şehrinde Ebû Muhammed Ali b. el-Hasan el-Adl rivayet etti; dedi ki: Bize dedem Ebû'l-Abbâs Muhammed b. İbrahim el-Bağdâdî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû'l-Kâsım Cafer b. Muhammed b. el-Hasan el-Cerevî rivayet etti; dedi ki: Bize Muhammed b. İsmail rivayet etti. Adını burada zikrettiğimiz ve zikretmediğimiz diğer alimlerin âlî senedleri de bu şekilde olur.

Beşinci Derece

Beşinci derecedeki âlî isnad ise Ebû Bekr b. Ebî'd-Dünyâ (ö. 281/891) ve Ebû Süleymân el-Hattâbî (ö. 388/998) ve benzerlerinin tasnif ettiği bazı hadis kitaplarına ulaştırılan isnâdlardır. Birisi bunlara bakıp rivayet etmek istediğinde

²⁶ Hâtib el-Bağdâdî, Buhârî'nin burada yanlışlığını Muhammed'i Ahmed diye isimlendirdiğini söylemiştir. (Muhakkik)

ancak bu eserlerin musanniflerine isnad ederek rivayet edebilir. Bizim Ebû Süleyman el-Hattâbî'ye olan âlî isnâdımız şu şekilde olur:

60. Bize Mekke'de el-İmam Ebû'l-Kâsım Sa'd b. Ali ez-Zencânî (rh) rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Muhammed Cafer b. Ali el-Mervezî rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim el-Hattâbî rivayet etti. Bundan daha az bir râvî sayısıyla bize gelmez.

61. Sonra baktık ki Hattâbî'nin rivayette bulunduğu en büyük şeyhin Ebû Saîd b. el-A'râbî olduğunu gördük. Onun da hadisleri bize âlî sened ile gelmiştir: Bize Mısır'da Ebû İshâk İbrahim b. Saîd el-Hâfız el-Hebbâl rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Muhammed Abdurrahman b. en-Nehhâs rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Saîd b. el-A'râbî rivayet etti. Elimizde Ebû Saîd b. el-A'râbî'ye ulaşan böyle başka birkaç sened daha vardır. Fakat Hattâbî ve İbn Ebî'd-Dünya'nın eserleri nadir, çok faydalı oldukları için ve musanniflerinin ve onlardan rivayette bulunan muhaddislerin erken vefat etmelerinden dolayı bu râvî sayısı ile âlî olmaktadır.

[Manevî Uluvv]

62. Muhaddisin zor elde ettiği ve âlî bir sened ile bulamadığı, yazmış olduğu kitaba almak zorunda kaldığı veya delil olarak kullanmaya muhtaç olduğu her bir hadis hangi tarik ile elde ederse etsin bu hadis âlî hükmündedir. Çünkü böyle bir hadis nadir elde edilen bir hadistir. Buna örnek şudur: Büyük muhaddis İmam Buhârî birçok isnadı elde edebilmiş ve Muhammed b. Abdullah el-Ensârî, Ebû Âsım en-Nebîl, Mekkî b. İbrahim, Ubeydullah b. Musa ve diğerleri gibi tâbînin öğrencilerinden hadis rivayet etmiştir. Aynı zamanda Mâlik b. Enes'in öğrencilerinden de rivayette bulunmuştur. Buhârî, Ebû İshâk el-Fezârî'nin hadisini tahric etmek istediğinde zorlanmış ve onu sadece üç kişide bulabilmiştir. Bunlardan birisi İmam Mâlik'tir.

63. Bize İsfahan camisinin imamı Ebû'l-Hüseyin Ahmed b. Muhammed rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Bekir Ahmed Musa el-Hâfız rivayet etti; dedi ki: Bize Da'lec b. Ahmed rivayet etti; dedi ki: Bize Muhammed Ahmed b. en-Nadr rivayet etti; dedi ki: Bize Muâviye b. Amr rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû İshâk el-Fezârî rivayet etti. O da Mâlik b. Enes'ten şöyle dediğini rivayet etti: Bana Sevr b. Zeyd rivayet etti; dedi ki: Bana İbn Mutî'in azatlısı Sâlim, Ebû Hureyre'nin şöyle dediğini rivayet etti: "Hayber'i fethettik. Burada ganimet olarak altın ve gümüş alamadık. Bunun yerine deve, inek, eşya ve bahçe gibi şeyler ganimet olarak aldık. Sonra Hz. Peygamber (sav) ile birlikte Vâdî'l-kurâ'ya döndük..." bu hadisi Buhârî, Abdullah b. Muhammed el-Mesnedi el-Buhârî'den, o Muâviye b. Amr'dan, o Ebû İshâk'tan, o da Mâlik'ten rivayet etmiştir. Dolayısıyla Da'lec bu hadisi en-Nadr'dan nakletmede Buhârî'nin konumundadır.

64. Bu hadisi Buhârî'ye veya hocasına âlî bir isnâd ile nakletmek istersek bunu bulamıyoruz. Fakat Mâlik'in isnâdı ile nakletmek istediğimizde bunu yapabiliyoruz: Bize Herât şehrinde Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Azîz el-Herevî rivayet etti; dedi ki: Bize Abdurrahman b. Ebî Şûrayh rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû'l-Kâsım el-Begavî rivayet etti; dedi ki: Bize Musab b. Abdullâh ez-Zübeyrî rivayet etti; dedi ki: Bize Mâlik rivayet etti. O Sevr b. Zeyd ed-Dîlî'den, o İbn Mutî'in azatlısı Ebû'l-Gays'ten, o da Ebû Hureyre'den şöyle dediğini rivayet etti: "Hayber fethinde Hz. Peygamber (sav) ile birlikte cihada çıktık. Bu savaşta altın ve gümüş ganimet olarak almadık..." bu hadisi, tariklerini ve Buhârî'nin onu nâzil bir isnâd ile nakletme gerekçelerini başka bir eserde açıkladık.

65. Bizzat bu hadisi İmam Mâlik'e ulaşan âlî bir sened ile elde etmişiz. Böylece ben sayı açısından sanki onu Buhârî'nin kendisinden işitmiş gibi oluyorum. Çünkü râvî Musab, el-Fezârî'nin, el-Begavî, Muâviye b. Amr'ın, İbn Ebî Şûrayh, Abdullâh b. Muhammed'in, hocamız ise Buhârî'nin (rh) karşısındadır.

66. Müslim b. Haccâc için de buna benzer hadisler söz konusudur. Onlardan birisi şöyledir: Bize Ebû'l-Hasan Ahmed b. Muhammed el-Bezzâz Bağdat'ta rivayet etti; dedi ki: Bize İsa b. Ali imla yoluyla rivayet etti; dedi ki: Bize Abdullâh b. Muhammed b. Abdülaziz rivayet etti; dedi ki: Bize Osman b. Ebî Şeybe ve Abdullâh b. Saîd rivayet etti; dediler ki: Bize Abdetu rivayet etti. O Hişâm b. Urve'den, o Bekr b. Vâil'den, o zührî'den, o Ubeydullah'tan, o da İbn Abbâs'tan şöyle dediğini rivayet etti: "Sa'd, annesinin yerine getiremediği bir adak hakkında Resûlullah'a (sav) soru sordu..."

67. Bunun bir benzeri de İbn Abbâs'tan, o da Sa'd'den rivayet edilen şu hadistir: "Annem yapmış olduğu bir adağı yerine getirilmeden vefat etti. Bunu Hz. Peygamber'e (sav) sordum. O da bana annemin adağını benim yerine getirmemi emretti."

68. Bu hadisi Müslim kitabından Osman b. Ebî Şeybe'den naklettiğimiz şekilde rivayet etmiştir. Buradaki nüzûl Müslim'e nispet edilemez. Çünkü o bunu Osman b. Ebî Şeybe'den rivayet etmiş, Osman da Müslim'in kendilerinden rivayette bulunduğu râvîlerin emsalidir. Buradaki nüzûl Osman'a da nispet edilemez. Çünkü o Abdetu'dan rivayet etmiş, Abdetu da Osman'ın büyük hocalarındandır. Abdetu'ya da nispet edilemez. Çünkü o bunu Hişâm'dan rivayet etmiştir. Hişâm da onun en büyük hocalarındandır. Buradaki nüzûl Hişâm'a nispet edilir. Çünkü o kendisinden daha küçük olan birisinden (Bekr), o da Zührî'den rivayet etmiştir. Bekr ise Zührî'nin tabakasındadır.

69. Bu hadis bize Zührî kanalıyla âlî bir sened ile ulaşmıştır: Bize Ebû Ali el-Hasan b. Abdurrahman eş-Şâfiî Mekke'de rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû'l-Hasan b.

Firâs rivayet etti; dedi ki: Bize Ebû Muhammed Abdurrahman b. Abdullah b. Muhammed el-Mukri' rivayet etti; dedi ki: Bize dedem Muhammed b. Abdullah b. Yezîd el-Mukri' rivayet etti; dedi ki: Bize Süfyân b. Uyeyne rivayet etti. O Zührî'den, o da Ubeydullah'tan aynı hadisi rivayet etti.

70. Böylece sanki biz bu hadisi Müslim b. el-Haccâc'dan işitmiş gibi olduk. Çünkü İbn Vâil, Süfyân'ın, İbnü'l-Mukri' Hişâm'ın, Ebû Muhammed Abdetu'nun, İbn Firâs Osman'ın, hocamız da Müslim'in karşısındadır.

71. Zikrettiğim bu bilgileri (Yüce Allah bizleri ve seni onlardan müstefit kılsın) iyice düşün ve tahlil et. Çünkü bunlar seni ilgili konulara yönlendirecektir. Allah daha iyi bilir.

Kaynakça

Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi'ü's-şâhih*. Beyrut: Mustafa Dîb el-Buğâ, 1993.

Buhari, Muhammed b. İsmail. *el-Cami'ü's-Sahih*. Thk. Mustafa ed-Dîb. Beyrut: Daru ibn Kesir, 1987.

Celâlüdin es-Suyûtî. *Fethü'l-kebîr*. 3 Cilt. Beyrut: Dârü'l-fikr, 2003.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin b. Haccâc. *el-Müsnedü's-sahih*. Riyad: Beytu'l-efkârî'd-devliyye, 1998.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. Thk. Hamdi Abdülmeccid Selefi. 3. Bs, I-XXV Cilt. Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1994.

Talat Koçyiğit. *Hadis Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Rehber, 1992.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ (ö. 279/892) et-. *Sünen*. Thk. Şuayb el-Arnâvut, Adil Mürşid vd. Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 2001.

Yıldırım, Selahattin. *İbnü'l-Kayserânî el-Makdisî (ö. 507/1113) ve Hadisçiliği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk, 2011.

Yücel, Ahmet. "Leyse bi-Şey". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 27: 168. İstanbul: TDV Yayınları, 2003.

Zehebî, Şemsuddîn Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed ez-. *Siyeru a'lâmî'n-nübelâ*. Thk. Şu'ayb el-Arnaût vd. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.